

MANEL OLLÉ

Set horitzons per a la propera quinzena

Italo Calvino va formular fa uns quants anys sis propostes per a la literatura del nou mil·lenni. En comptes de sis, aquí en proposem set. I no tant propostes com horitzons cap a on adreçar l'activitat creativa, crítica i reflexiva: set horitzons provisionals i urgents.

Es tracta, de fet, de set estratègies per moure's i encarar les condicions climàtiques del setge de sempre a l'exercici de la creació, la reflexió, la docència i la recerca en el camp de les humanitats, que com sempre són condicions adverses, no necessàriament pitjors que les de cap altre moment del passat, però sí adverses d'una manera local i particular, amb una actualització singular de la tempesta perfecta, que demana les respostes concretes que avui demana. No m'entretindré gaire en el diagnòstic, però en tot cas sí que vull destacar algunes peculiaritats pròpies del temporal del present, devastador i paralitzador a la seva manera particular: la que avui ens sotja, marcada pels nous escenaris globals, tecnològics i comunicatius...

D'una banda, ens colla el presentisme aïllat, la desconexió amb el passat i amb tota perspectiva de futur. De l'altra, la saturació i sobreestimulació informativa paralitzant i productora de miratges. I en paral·lel, l'atomització i dispersió dels sabers i dels referents, dels subjectes, dels cànons i els repertoris. També la burocratització i la precarització dels camps del coneixement i de la creació (i, de fet, de totes les esferes de l'experiència). I finalment, unes dinàmiques de globalització que ten-

Manel Ollé (Barcelona, 1962) és escriptor i professor d'història i cultura de la Xina moderna i contemporània a la Universitat Pompeu Fabra i coordinador del Màster d'Estudis Xinesos (UPF). Autor, entre altres, de *Made in China: el despertar social, polític y cultural de la China contemporánea* (Destino 2005) i *La Xina que arriba: perspectives del segle XXI* (Eumo 2009). Com a poeta, va guanyar el Premi Gabriel Ferrater 2012 amb el poemari *Bratislava o Bucarest*

deixen a promoure formats i productes adotzenats (en la creació i la reflexió o la recerca): relats normatius, endormiscadors, igualats a la baixa.

Aquests set horitzons no són altra cosa que un mapa d'urgència per moure's enmig d'aquestes tendències ara dominants. Evidentment venen marcats, entre altres coses, per la meua manera de fer i de ser, per la meua dedicació a la poesia i la crítica literària, a la història de la Xina i l'estudi de la cultura contemporània xinesa, dins i fora de la universitat, dins i fora dels mitjans de comunicació... Tenen, per tant, el valor que tenen...

Gairebé sembla una obvietat apuntar que ens convé jugar altres jocs i moure i promoure altres circuits, però no tant en l'esquema del centre i la perifèria, jugant a ser marginals o exquisits, o els *happy few*, o els compromesos de debò, sinó amb la idea que la xarxa del mercat, de la indústria i de l'autoritat a la ciutat global és més aviat grossera i matussera, i tendeix al placebo o el miratge, i deixa prou marge quan no filtra ni pesca gairebé res d'interès... I que llavors l'alternativa lògica és la malla fina: una xarxa que capturi registres, repertoris, complexitats i matisos que escapen a les dinàmiques dominants i imposades. No parlem, doncs, ni d'elitisme, ni de marginalisme, ni d'estar despert entre adormits, sinó d'escapar-se —des del tros, el taller i l'obra, i sempre des del contacte físic amb la primera matèria: el llenguatge, el raonament, el so, el gest, la imatge—, es tracta d'escapar-se, deia, del pilot automàtic del rol que ens mana sempre de fer de mer productor i consumidor intens, alegre i compulsiu de «productes culturals» per a la «indústria cultural» que a tot estirar pot aspirar a entretenir-nos i deixar-nos fer una *playlist* particular. O escapar-se de la reiteració del rol disciplinat de l'investigador de coneixements humanístics o socials indexats per a la indústria universitària, en formats i espais delimitats, que tendeixen a ser irrellevants, sense impacte social o cultural, tot just instrumentals per a aconseguir places, acreditacions o sexennis... Es tracta, en definitiva, de mirar de no perdre mai la capacitat de resposta i de reacció.

Els set horitzons que aquí s'apunten (amb desigual i deliberada extensió) són probablement tots ells obvis, però crec que indefugibles, i són aquests set: l'obertura (és a dir, la permeabilitat i l'eixamplament constant d'horitzons), la independència (és a dir, mirar de funcionar al marge dels dictats i les instrumentalitzacions), la referencialitat (és a dir, la influència i la projecció vital o social al marge dels mandarins o dels «ja s'ho faran»), la conversa (és a dir, la resposta i el diàleg amb clàssics i contemporanis, amb amics i desconeguts, afins i distants), la lentitud (és a dir, el retorn reiterat a l'obra de la creació i de la reflexió sense escoltar les pressions de productivitat), la radicalitat (és a dir, fer-ho del tot, i lluny del bany maria)... i un setè horitzó, que de moment no direm...

L'OBERTURA

La necessitat peremptòria d'obertura s'adreça a diferents escenaris alhora: s'adreça a una obertura disciplinària (que surt del clos gremial i dels seus usos i costums, del seu argot i de la seva jerarquització de sabers i temes i rituals); s'adreça a una obertura generacional i vital, a una obertura referencial, a una obertura a la complexitat i la incertesa, als interrogants més que no a les respostes fàcils, i al marge de l'esquematisme còmode i més enllà dels punts cecs i les certeses o dogmatismes... I s'adreça, sens dubte, a una obertura constant de focus i de perspectiva, com a aspiració a sortir de l'encapsulament dins la placenta de la zona de confort i dels límits imposats, autoimposats o simplement mandrosos que estableix allò que és pensable i acceptable. En els límits i en el tancament d'horitzons hi ha la llavor de l'engany. I com ens recordava Ludwig Wittgenstein, «res és més difícil que no enganyar-se a un mateix».

Les inèrcies i les militàncies estètiques, polítiques o fraternals ens duen al mateix grau de suspensió de la credulitat de qui llegeix un novel·lot absorbent, i n'accepta els gripaus i se'ls empassa, i no hi veu més perquè —de fet— no mira. Que ens fem sempre el món a mida i l'ajustem a les mitologies que ens convenen, és evident: el món hi és, però també hi ha el relat i les ficcions amb què ens l'expliquem... I ens n'hauríem de saber i fer i refer els arguments, i en tot cas no acceptar mai de transitar per novel·lots barats escrits per qui sap qui... L'obertura vol dir així també presa de consciència del relat, del narrador sempre poc fiable, dels límits dels mons possibles pels quals transitem.

No parlo de la curiositat, sinó d'una ampliació de focus que encara l'ombra, la foscor i la ferida, no per furgar-la amb fruïció, sinó per saber que les ferides hi són i per veure amb quin dolor hem de tenir tractes: saber-les, dir-les, pensar-les i no acceptar-les i saber que no hi ha cures fàcils ni autoajudes enganyoses, ni fórmules màgiques i alliberadores..., però que mirar-les i tot just dir-les ja obre camí..., i que així, ferides obertes com les dels refugiats, la desigualtat social o de gènere... hi són, i al portal de casa i lluny alhora... Es tracta d'una obertura que hauria de superar els esquemes condescendents i catòlics de qui deixa entrar una estoneta, de manera controlada, dominical i profilàctica, aquests zones fosques que normalment no es vol que siguin presents...

L'obertura d'horitzons al món global, més enllà del que ens és presumptament proper, és ara també ja del tot imprescindible: el que es crea i es pensa, el que es diu i passa i ha passat lluny de casa (al barri o al continent del costat), ens ateny, i ja és del tot anacrònic i fins i tot suïcida que fem veure que no ens afecta, i que ens és igual. El cas és que ens influeix i hi influïm, i els europeus (o euro-nord-ameri-

cans, o els barcelonins de l'Eixample o del Verdum) patim, de fet, d'un greu autisme continental: només mirem fora de tant en tant, selectivament i amb prevenció, i una mica de manera paternalista... I el cas és que ens convé pensar i crear i investigar més enllà del clos tranquil·litzador del que ens és proper: més enllà del marc mental euroamericà i metropolità, que vivim com el marc «normal i natural».

En tot cas, la globalització dels mercats i dels capitals ubics ens duu molt d'avantatge en això: porta una velocitat de connexió molt superior a la capacitat de resposta política als reptes globals, i deixa encara més enrere la capacitat de la cultura, del coneixement i de les humanitats per contemplar el món més enllà dels relats nacionals, regionals o euroamericans que fins ara ens hem anat transmetent.

L'important, tanmateix, no és l'obvietat de dir que ens convé molt saber i pensar i conèixer el món com a procés compartit: això és evident. La clau és el com i el perquè. Parlo així d'una obertura d'horitzons que se situï lluny, si no als antípodes, del vell pseudocoscopolitisme d'elit, entès com a forma de presumpta superioritat moral i cultural del ciutadà del món (civilitzat) que converteix en un sofisticat menú a la carta la inevitable i normalíssima superposició de capes, textures i trossos de la identitat que experimentem arreu tots els ciutadans del present. El pseudocoscopolita liberal no és d'enlloc i actua sempre com un expatriat (o un turista amb camisa tropical) a qui tot li va estret i que a tot estirar es guanya les elits «locals» de manera limitada i profilàctica (més que no pas com un immigrant o un nòmada, que mira d'entendre de seguida què passa i quin és el pa que s'hi dona, allà on va). El pseudocoscopolita expatriat és, per contra, displicent, i gasta un màxim menyspreu envers els pigmeus locals, i va espicossant ingredients de les cultures del món en el mateix paradigma que el de l'inafaust Fòrum de les Cultures de Barcelona, o de l'Olimpíada Cultural, o del supermercat espiritual *new age*..., tot just complementant el propi menú hipercalòric amb ingredients exòtics, però processats i digeribles, de *world music*, d'art i de literatures perifèriques, o de costums o tradicions o pràctiques sapiencials llunyanes..., o de relats i detalls postcoloniais que reconforten l'ànima solidària, en tot cas sense sortir mai del clos de la pròpia conversa presumptament global, sigui anglosaxona, francòfona o hispana.

Aquest cosmopolitisme displicent i desubicat el reflexiona molt bé Raül Garrigasait a *El gos cosmopolita i dos espècimens més* (A Contra Vent, 2012), un dels assaigs més afinats, més desperts i imprescindibles dels últims anys. A partir de la figura de Diògenes, Raül Garrigasait detecta el revers del discurs dels «ciutadans del món»: revela el menfotisme subjacent en aquest pseudocoscopolitisme desfachat, i revela com el rebuig displicent a tota vinculació a una cultura concreta més o menys petita o a una ciutat concreta més o menys dinàmica i de moda es projecta

cap a un suposat espai adàmic (la natura perfecta) o caní (la cultura concreta és infecta, val més ser un animal), i fa del parc temàtic l'únic espai possible on es realitza aquest projecte cosmopolita a la carta. Raül Garrigasait diagnostica que el cosmopolitisme adàmic i caní es basen en «el fàstic que provoca tota forma concreta de cultura, tret de la pròpia representació teatral», el propi simulacre selecte. El pseudocosmopolita converteix així el seu món en miniatura en un parc temàtic fet a mida. Aquest pseudocosmopolitisme dels que s'omplen la boca de grans noms de lluny, de fora o del passat, mentre ignoren l'escena i la genealogia local, els creadors coetanis i el que els envolta, mentre menyspreen amb els ulls en blanc i una pinça al nas el que és massa actual i massa «local», el que és massa «català», en el nostre cas, en nom d'una suposada ciutadania del món, des d'una posició presumptament selecta, asèptica i omnívora, em sembla del tot ridícul i estèril. Sense una conversa amb els propers, es cau en la gesticulació buida, presumptuosa i declamàtòria. El turista cosmopolita del present creu que viatja pel món, però allà on va hi busca i troba sempre la mateixa cafeteria descafeïnada global.

Tornant a l'obertura al món (no aquesta de broma, la de debò), en el cas de la història, per exemple, la perspectiva d'un enfocament com el de la història del món o de la història global és ja imprescindible per explorar i entendre processos que afecten tothom: la fam, la rebel·lió i la traïció de les elits (Christopher Lasch), les migracions, l'esclavatge (que no és cosa del passat, sinó viva i propera, també del barri: amb xifres abans mai ateses, amb el tràfic i treball forçat de persones, sobretot nens i dones, asiàtiques, africanes, llatinoamericanes, de l'est d'Europa...), les tensions entre el que és local i el que és global, les connexions, les sinergies, els processos d'integració, les resistències, dominacions i conflictes entre territoris, les repercussions properes i llunyanes, els llegats dels imperis i dels sistemes colonials...

Així, per exemple, el debat de la Gran Divergència que es va obrir gairebé ja fa dues dècades, sobre quan, com i per què Euro-Amèrica va deixar molt enrere la Xina, l'Índia i la resta del món en el procés de desenvolupament econòmic, polític i tecnològic, té fortes implicacions: els europeus tendim a pensar que si hem estat més desenvolupats que altres parts del món en els últims segles era perquè ens ho mereixíem; perquè teníem una tradició cultural superior, uns valors superiors, basats en els grecs i els romans i el llibre sagrat. I perquè amb el Renaixement vam fer un gran salt científic que ens va fer en tot superiors, però si es contempla el món en la seva totalitat, la cosa és *mooolt* més complexa. Així, per exemple, el valor tan modern d'un poder polític aconfessional no es gesta pas a Europa, sinó a l'Índia dels mogols, o fins i tot abans, a l'Àsia dels mongols..., i va ser sobretot la Revolució Industrial la que va marcar la diferència amb la Xina, i així la divergència potser

és més tardana i atzarosa, marcada també per dinàmiques ecològiques, colonials..., no marcada (només) per la superioritat cultural europea... Són debats oberts, amb implicacions actualíssimes, que no ens podem estalviar.

La crisi financera recent va deixar clar que els «mercats» sense localització, ni identitat, ni cara visible, actuen a escala global, i poc que podrem donar resposta o reaccionar als reptes que ens planteja aquesta globalització deslocalitzada i corporativa sense una reflexió que des de les humanitats repensi el món en conjunt, més enllà del vell paradigma cosmopolita liberal: lloable en el seu moment, però que arrossega, en les anacròniques i presumptuoses revisitacions actuals, encara traces eurocèntriques, mig racistes o, en els millors dels casos, paternalistes, sovint indestriables de l'imperialisme cultural...

Sense anar tan lluny, l'Europa oficial de la Unió Europea, monetària, burocràtica, corporativa i de mercats, no ha trobat una resposta adient o equiparable en el camp del coneixement i les humanitats: no s'ha treballat per forjar un espai comunicatiu, cultural, creatiu o reflexiu europeu, ni per forjar tampoc uns relats o una cultura popular de masses compartits... I no és un tema de nacionalisme, sinó de mandra, anacronisme, estatalisme i tribalisme. I de manca d'impuls polític. Són, de fet, tancaments mentals que no s'adiuen amb el curs del món actual... Haver-nos-ho estalviat és un luxe que ens surt als europeus ja ara massa car... I així som ara on som: en el rebrot dels racismes, dels populismes, de les xenofòbies, dels estatalismes tronats i dels proteccionismes.

Això no vol dir, evidentment, cap menyspreu o cap desconexió envers el que és més proper, o envers els debats més domèstics, veïnals, socials, municipals, nacionals o continentals que més òbviament ens afecten: al contrari, en el cas català, per exemple, només des de l'assumpció de les problemàtiques evidentment obertes i reiteradament expressades de la voluntat social majoritària d'un exercici de la sobirania com a subjecte polític, i del cas plantejat de ruptura i de redistribució de poder, i d'exercici de la democràcia i de la transformació de la societat, és possible començar a discutir el debat polític de l'Europa i el món actuals...

La dedicació reiterada a la cosa xinesa sovint m'ha dut a fer-me la pregunta de per què ens convé saber coses de la història i la cultura o del present xinès..., i qui diu la Xina diu, amb tanta o més raó, algun racó d'Àfrica, o del Carib, o de l'Iran o Birmània.

Evidentment, el present polític i econòmic xinès és tan influent a escala global que ja no cal ni comentar-ho: si la borsa d'allà tus, tots constipats. Però per anar al terreny més estrictament definit com a tradicionalment propi de les humanitats: ¿de quina manera la seva dinàmica cultural, la seva literatura o els seus pensadors ens poden dir alguna cosa, i ens val la pena conèixer-los? Ens posem la qüestió ara

més enllà del clos erudit i intransitiu, que evidentment també hi ha de ser, però no és aquest el que reclamo, sinó el que es projecta més enllà del recinte sever de l'acadèmia per produir un coneixement amb projecció social (i soc conscient que parlar del profit que pot arribar a generar el coneixement humanístic és entrar en un jardí perillós, on la instrumentalització o el fantasma de la inutilitat ociosa, diletant i exquisida treu el nas). Es tracta certament de no ser útils als venedors de competències estandarditzades, però en cap cas de renunciar a un coneixement germinal, fèrtil, transformador, a escala individual o col·lectiva. Venint d'una universitat relativament petita, on el contacte entre gent de departaments diferents és possible i freqüent, perceps com les ciències dures o les ciències socials amb més prestància política i professionals influents acostumen a mirar-se les humanitats una mica per sota del nas, com un gerro decoratiu que no fa lleig però que convé posar en un racó del passadís, perquè no serveix gaire per a res (creuen) ni tampoc cal ensepegar-hi... I no capta grans recursos de recerca europeus, ni genera patents, ni genera índexs de citació i d'impacte espectaculars en les revistes d'elit que les disciplines «serioses» freqüenten i comparteixen.

Saber coses de la tradició cultural xinesa (o de qualsevol altra que ens plantejem) ens és globalment profitós en diferents àmbits. El contrast amb una experiència històrica i cultural com la xinesa, que presenta uns trets específics, ens cura dels determinismes històrics, dels essencialismes culturals i de les cadenes causals simplificades; ens permet afinar el comparatisme; ens permet copsar diferents maneres de respondre a problemes semblants que els humans hem tingut al llarg de la història. En literatura i en art, tradicionalment els xinesos han activat uns registres estètics singulars, més de textura que d'estructura, amb matisos i registres que només allà s'han mostrat amb aquella nitidesa: més enllà i a més a més del plaer i de la bellesa (que mai és sobrer reivindicar) que hi puguem trobar. En el camp del pensament, els xinesos (així, en general i sense concretar noms, períodes o tendències, ja és una enormitat perillosament reductiva i deformant, però...) han desenvolupat models conceptuals dinàmics propis, i és la manera de comparar-ho, o la simple anàlisi, el que ens porta al cor de l'interès que té el tema de confrontar una cultura que es desenvolupa en bona mesura al marge de la nostra: massa sovint tendim a cosificar l'altre com un *pack* simplificador d'estereotips i de trets «orientals» exòtics o simplement diferents... L'èmfasi en una suposada diferència radical ens sostreu de justament veure tant les divergències com les semblances, i la historicitat que n'explica les derives. O ens duu a no percebre justament una cosa també molt rellevant: els lleus matisos aquí, allà o més enllà en el valor i el pes, i la connotació de paraules comunes tan bàsiques com *lleï, fill, història, buit, cor, art o persona...*

Conèixer els debats del pensament xinès clàssic ens aporta instruments no tan sols comparatius; ens aporta perspectives interessants i necessàries avui, que els mateixos xinesos han actualitzat de maneres diferents (de vegades, cal dir-ho, amb reinvençions actuals grolleres, al servei dels discursos autoritaris, com alguns dels neoconfucianismes i els valors asiàtics com a base d'una concepció jeràrquica, autoexplorada i compulsivament endreçada del cos social). Els debats i els marcs conceptuals del pensament xinès no deixen de tenir algun interès per pensar o entendre el present: aquest present nostre i seu, on tot canvia acceleradament, que més que líquid se'ns fa gasós; on l'individu ha perdut gairebé arreu, abans d'adquirir-la, la condició de ciutadania i de subjecte polític, la capacitat d'incidència en l'esfera pública... En aquest context, determinades concepcions d'un pensament com el xinès acostumen a tractar llargament amb la idea de canvi, o amb una teoria de l'acció prospectiva (detectar les tendències de canvi per actuar de manera eficient), d'un coneixement que busca identificar les esclatxes per incidir, les vies practicables de navegació o modificació de processos que marquen pautes potents però no determinants.

D'altra banda, també hi ha la concepció xinesa del cos o la de l'individu, sempre vinculat d'una manera o altra al grup, la família, l'estat... (i que certament, sense el nostre procés d'emancipació de l'individu en la modernitat, als mateixos xinesos se'ls fa insuportable i asfixiant): però en paral·lel, a nosaltres ens resulta potser ara bastant necessari incorporar una concepció de l'individu que no el deixi penjat del seu lliure albir mig il·lusori, isolat, culpabilitzat i desconnectat; una concepció de l'individu que (sense renunciar ni una mica a les conquestes d'alliberament de l'individu) tingui sentit en relació amb els altres, i tingui present que el que fa o no fa influeix, repercuteix en els altres...

Al marge del paradigma *new age* que adopta de manera acrítica i superficial presumptes religions o modes de pensaments asiàtics redibuixats al gust del consumidor, ens cal mirar enllà i bastir una reflexió que de debò traci ponts de mútua influència... Els «perifèrics postcoloniais» ja fa temps que ens coneixen i ens tradueixen... I no sempre es pensen a través nostre... i faríem bé de saber-ho.

La cultura contemporània xinesa més actual (les dinàmiques de creació en l'art, la literatura, el cinema, el pensament) ens ofereix mostres sobrades —que en general desconeixem—, amb maneres singulars i del tot interessants, de respondre a reptes semblants als nostres, els d'una societat del capitalisme global, de l'autoritarisme encobert; una societat anòmica, de valors confusos i contradictoris, atrapada a mig camí dels valors de l'individualisme ferotge i insolidari del capitalisme global, els valors familiars i tradicionalistes, els valors del Partit...

L'obertura que aquí es proposa com a horitzó no és tan sols d'ampliació del focus geogràfic (¡mirem què fan i han fet asiàtics, àrabs o africans!): és la presa de consciència de la posició, de la reescriptura i la mediació que hi afegim, de la relació i el punt de vista amb què ens ho expliquem, del pa i el formatge que hi posem. Obertura vol dir, en definitiva, fer-se un mateix instrument: ressonador d'experiències i dades que venen d'altres bandes, conscient dels sons i els harmònics que reenvia, del que es processa i del que no. Obertura en aquest sentit és permeabilitat, receptivitat. És no omplir-ho tot, no dir-ho tot: deixar zones al descobert.

Al marge de l'obertura espacial (a altres cultures i altres perspectives àmplies del món), no és sobrer aquí invocar també l'obertura temporal: l'obertura al que arriba, a la incertesa del que arriba, a la fragilitat, la provisionalitat, el canvi; no a la precarietat resignada i gratuïta, però sí obertura al desendropiment de la rigidesa mental i literal...

LA INDEPENDÈNCIA

... la que té a veure amb l'art d'esquivar tota instrumentalització, i amb l'art de no servir mai el poder en minúscules (sempre mesquí, concret i tangible), sinó tan sols el Gran Poder (el del Coneixement, i el de l'Art, de la Consciència, de la Lucidesa o del Somni esmolat i desvetllador). I en tot cas, d'aquest petit poder en minúscules només servir-se'n, esquivant gregarismes i gremialismes. Independència en el camp de les humanitats hauria de voler dir avançar —en la mesura del possible— al marge del que estipulin les menjadores, sinecures, càtedres, mandarins i altres mitjans de mediatització.

La independència no lliga gens amb la militància, però sí amb un compromís ferm amb la creació, la crítica i la reflexió. La reflexió, la pràctica de l'art, de l'escriptura literària i en general la producció de coneixement en les humanitats, es justifica en si mateixa. No ens fa millors que la resta dels mortals, però hi hem de ser. No canvia el món, però el fa més habitable o suportable. I faran bé les humanitats d'evitar la instrumentalització reductiva en nom de projectes polítics o militàncies partidàries. La gent de la cultura és desitjable que ens comprometem i ens mullem, però la creació i el coneixement humanístic es comprometen amb dinàmiques radicals i de fons, i s'alliberen de cadenes més fondes i intangibles.

Les humanitats són una peça clau en l'ecosistema. I si els que manen fossin mig llestos, farien bé de tenir-les més i més en compte: escoltar els historiadors per evitar el curt-terminisme, escoltar els filòsofs per poder analitzar i argumentar, escoltar els literats per poder imaginar, sentir i pensar alhora amb intensitat i matis, i per integrar memòria i desig... En tot cas, per no dependre només d'enquestes,

gràfics, algorismes i tones d'informació i *big data* crues i indigeribles. Recórrer a economistes, demògrafs, sociòlegs, politòlegs, comunicòlegs, etc., per entendre i processar el present, està molt bé, però deixa fora del registre variables fonamentals.

La independència en les humanitats s'exerceix contraprogramant, incomodant, desplaçant el tauler del debat, mai agenollats davant les jerarquies del poder intel·lectual o de qualsevol mena. La independència es troba en un compromís persistent amb la pràctica creativa i reflexiva, la crítica irreductible, no instrumentalitzable, no banalitzable... És un compromís cívic, ciutadà, amb el present, per plantejar-li noves preguntes, i és alhora un compromís amb el passat, el llegat, la tradició, els clàssics, per fer-los dir coses noves. Això ens porta al tercer horitzó d'aquesta reflexió...

LA CONVERSA

... amb coetanis i antics, amics o mai saludats contradictors. La dimensió dialògica i polifònica de la creació i la reflexió, la resposta als «missatges» que ens envien dins les ampolles naufragues els veïns i els predecessors, vol dir fer un teixit, actualitzar i escoltar, rellegir i reescriure un llegat. Convé no deixar mai de petja els batecs del present, però convé també freqüentar sempre els grans autors, les grans obres: tenir-hi tractes, permetre que s'escapin del determinisme de la interpretació heretada. No es tracta de reverenciar cap cànon ni cap tradició, sinó de fer contemporanis els antics. I antics ja són els que han caigut de la lleixa, de la cartellera i de l'aparador: els de l'any passat.

La conversa vol dir sortir del monòleg emmirallat i narcisista, que declama davant la piscina buida de l'audiència abstracta o la posteritat; vol dir llegir amb llapis i paper. Vol dir la complicitat rara i multiplicadora amb els que comparteixen projecte. Vol dir també discutir, fora de l'endogàmia i de l'amiguisme, amb els que se situen a qualsevol altra banda —estètica, ideològica, vital— allunyada d'on tu et situaries. Vol dir sempre l'escolta atenta, l'escolta conscient, i vol dir mantenir viva la capacitat de resposta articulada. El millor antídote contra l'aclaparament conformat davant la magnitud de la tragèdia, o contra el faccionalisme i el tribalisme, no és el marfilisme estèril: el trobem en la República de les Lletres i de les Arts i el Coneixement; en la conversa que generen les ficcions, els ritmes, les imatges i els raonaments que posem en circulació, i que ressonen i es contesten entre si.

La literatura en concret i les arts en general no la fan només les obres, els poemes i les ficcions, els raonaments, o els gestos, les músiques i les imatges. Sense lectures, sense interpretació, sense conversa sobre els llibres i les creacions i els raonaments, simplement no hi ha literatura ni art ni reflexió humanística: hi ha llavors només llibres, hi ha trames, hi ha mercat, hi ha consum, hi ha rumors o consignes,

o interjeccions a les xarxes socials. Aquí també la clau és el com de la conversa: la conversa jeràrquica, conduïda des de la trona per crítics ensuperbits i perdonavides, no aporta gaire res..., però alhora, sense punts de referència, sense raonar i discutir o interpretar llargament les interjeccions d'admiració o de fàstic, no hi ha conversa, ni la cosa té gaire interès.

La conversa necessària és una cosa que té molt a veure també amb l'amistat. Han passat vint anys i encara recordo el moment en què vaig escoltar el professor Raimon Panikkar formular de manera precisa (enmig d'una presumptament protocol·lària conferència inaugural d'un congrés acadèmic mig místic) una de les millors definicions del que per a ell (i potser des de llavors també per a mi) era la recerca i la reflexió en el camp de les humanitats: un acte d'amor, o si es vol, d'amistat. Una afirmació tan singular com aquesta pot sonar molt cursi, com de bajanada paulocoelhista d'autoajuda avançada. El fet que entenguem la recerca, la creació o la crítica com un acte d'amistat o d'amor té unes quantes implicacions fonamentals. D'entrada, per marcar la seva tendència a desvincular-se d'alguns dels virus més nefastos que envaeixen el món de les humanitats. El primer: el de la burocratització competitiva de la recerca humanística, que, sota el lloable disseny d'explicitar resultats tangibles, avaluable i transparents, en el seu revers fosc incentiva l'escriptura innecessària, el simulacre ritualitzat o la inflació de nimietats, la reiteració i altres jocs malabars. Publicar per publicar no porta enlloc.

L'afirmació de Raimon Panikkar s'allunya també de la feina en el camp de les humanitats entesa com l'esquerpa salvaguarda d'un vedat privat de caça: defensat com a propi amb ungles i dents. El solipsisme vanitós de l'erudit estèril que més que sòlid està petrificat en la seva autoritat incontestable i incontestada s'allunya del coneixement genuí i del sentit crític i compartit, provisor i sempre disposat a desmentir-se a si mateix, tal com seria sempre desitjable, si no exigible, en el camp de la creació o la investigació.

Parlar de la producció de coneixement en les humanitats com a acte d'amor o d'amistat ens remet tant a l'objecte com al subjecte: amor a l'objecte d'estudi i a la primera matèria (el so, la imatge, el llenguatge) i amor a la seva transmissió als altres. S'apunta així a la necessitat d'un coneixement compartit. Treballar amb les humanitats és participar d'una conversa. Obrir joc, recollir el guant, portar endavant o enrere o al costat el que altres van començar.

LA REFERENCIALITAT

... és a dir, la voluntat de projecció vital i social, d'incidència, que sense jugar al mandarinat ni a la patum, ni tampoc a la desconexió del que envolta, vol ser conscient de què aporten o poden aportar les ficcions, els ritmes, els llibres, les refle-

xions, els raonaments, les imatges que posem en circulació o que llegim i analitzem. La referencialitat vol dir també fer conscient el caràcter germinal productiu, multiplicador, influent o de punt de partida que pot tenir el que fem i el que diem, el que argumentem per als altres. En un present on la saturació informativa genera flaixos instantanis, la capacitat de generar discurs, de seguir el relat, és imprescindible.

La universitat hauria de tenir una funció referencial, de producció de coneixement, que en el camp de les humanitats sembla cada dia menys evident. La universitat està desballestada i en caiguda lliure, i en especial en el camp de les humanitats. D'una banda, el criteri de valoració de la recerca és letal: fer llibres o traduir penalitza. Prevalen les menudeses refistolades i les filigranes sobreres. Només compta el que es publica en revistes indexades per corporacions que fan també l'euríbor... Thomson Reuters, per exemple, és la corporació que fa l'euríbor, i és una corporació amb dirigents que han passat per altres corporacions com Goldman Sachs, IBM, Citybank...

Una broma. I no és gratis, tampoc. La Fundación Española para la Ciencia y la Tecnología —dependent del ministeri—, les universitats i el CSIC paguen per les llicències a aquestes multinacionals (Thomson Reuters o Elsevier) més de 25 milions d'euros anuals...

LA LENTITUD

... o la persistència obstinada: és a dir, el retorn reiterat i constant a l'obra d'uns ritmes, uns rituals, unes escriptures, uns temes, uns gestos, unes pràctiques..., i fer discurs enmig de les fognades de present discontinu i hipnòtic. Aquesta lentitud fa referència també a la braudeliana «longue durée» dels historiadors: és Piketti escrivint centenars de pàgines i dedicant llargs anys a resseguir més d'un segle d'evolució econòmica per poder traçar un relat més enllà del presentisme de l'economia dominant... I és crear o pensar sense pressa i sense pausa, segons els ritmes tectònics que permeten fer emergir coses potser no més fondes però sí més pròpies, més acaronades o polides; és treballar al marge de les presses que imposen les institucions i el mercat, al marge de les lògiques de la productivitat...

És també perseguir el que demanava Walter Benjamin a l'escriptura literària o a l'assaig en contraposició a la notícia: mentre que la notícia només es capaç d'enfocar un punt concret, que queda aïllat i estupefacte com la llebre davant dels fars del cotxe, l'escriptura literària o l'assagisme la projecten a un relat i un discurs... Ara sabem que Donald Trump va haver de pagar molt recentment més de 21 milions de dòlars d'indemnització als estudiants estafats per la seva pseudouniversitat privada que expedia títols falsos: la notícia, crua i brutal, va ser flor d'un dia... Caldrà resseguir-ho

i fer-ne el relat, el detall, el camí de l'anàlisi. Aquí hi ha un horitzó fonamental en el nostre present de gravíssims moments desconnectats, sense relat que els expliqui.

D'altra banda, en la reflexió i la creació i en l'escriptura, la recerca persistent dura dècades en un mateix territori o en un viatge obstinat, allà on el ritme, el sentit, la imaginació i el llenguatge miren d'explorar alhora emocions, sensacions i pensaments. És una part més irreductible i intransitiva: on hom mira de dir-se a si mateix coses que no pot formular d'altra manera, i que només val la pena dir si és preferible dir-les així, i si és més preferible dir-les que seguir callat. I que eventualment (i sempre sorprèn) poden arribar a ser escoltables, mirables, llegibles i útils o plaents per a algú altre.

La lentitud és el temps de la reflexió, de l'assaboriment, no el dels diletantismes ni el de venir al món de vacances. És el temps que s'atarda en l'instant i l'escolta atent; el temps del buit, del tedi o de no fer res d'imprescindible, que fa possible que sorgeixi allò que és important.

LA RADICALITAT

... és a dir, fer del tot el que fem, des del principi fins al final, de l'arrel al fruit. No ens espantéssim ara: aquí radicalitat no vol dir necessàriament estripada, experimentació i galimaties per a iniciats, ni crema de contenidors amb passamuntanyes. No vol dir marginalitat ni rígida i dogmàtica tossuderia numantina. Vol dir bàsicament no quedar-se en la tebior i el bany maria: ni en la creació ni en la reflexió o la crítica. Vol dir moure's al marge o a repel de les expectatives del mercat o la institució, etc. Vol dir anar més enllà del joc i incloure-hi també el foc: el joc i el foc de què parlava Carles Riba. Radicalitat vol dir que sempre és millor el silenci que la gesticulació vana, el soroll, el balbuceig o la logorrea... I que és millor no fer que fer per fer, per inèrcia o costum. Radicalitat no vol dir tampoc fer cara de profunditat preocupada, impostada i cellajunta mentre es diagnostica la decadència d'Occident i de part de l'Orient, arrepapat al sofà. Si de cas, vol dir jugar-se-la del tot. Vol dir fer la revolució des de zero, la revolució poètica o sonora o visual, la revolució que d'entrada t'ateny: que et remou o et dispara lluny. Radicalitat vol dir formular les pròpies regles, estrictes i observades, però amb jocs i fronteres que haurem de refer i travessar. La radicalitat rau en la voluntat de no traïr la complexitat sense caure en la complicació. I en l'art, en l'escriptura, en la ficció o la poesia, vol dir buscar que al plaer s'hi sumi una forma de coneixement irreductible, que només l'art o la literatura o l'escriptura permetin obtenir.

Evidentment s'ha de pactar amb el món; s'ha de sobreviure en relació amb institucions, corporacions, mecenatges, mercats i mitjans de comunicació que marquen

la seva agenda. La radicalitat es troba a no cedir mai més del que és estrictament imprescindible, preservar sempre zones d'ombra al marge de l'influx normatiu i del dictat. Les institucions tendeixen a instrumentalitzar, a posar-se medalles, a voler contrapartides, a mediatitzar i decidir repertoris i formats. En les universitats, els departaments pedagògics cada cop més es posen a fixar de manera normativa i burocràtica, misteriosa o paternalista (i sempre amb un argot pretensions i insofrible), què ha de passar dins i fora de l'aula i com ha de passar, amb uns enfocaments competencials, al servei d'interessos professionals corporatius, estandarditzats. Hi ha radicalitat en el gest de resistir: llegir i fer llegir; analitzar i criticar al marge de bajanades didàctiques digitals o audiovisuals, interactives o apostrofants.

La radicalitat la trobem, i molt, en les noves iniciatives independents, que actuen a repel de la lògica dels oficialismes i del mercat *mainstream* i al marge d'un coneixement instrumentalitzat i domesticat. Impulsades per gent jove o no tan jove, que ha decidit actuar fora dels canals i dels formats heretats. Hi ha radicalitat en les plataformes informatives o reflexives independents i crítiques com La Directa, Núvol, Espai en Blanc o Crític; o en les iniciatives editorials independents de tota mena, des de Males Herbes fins a L'Avenç, L'Altra, Adesiara, Arcàdia o Sembra Llibres, que persisteixen en catàlegs amb aportació literària, no comercial...; o en llibreries com La Caníbal, La Calders o La Impossible, per dir-ne alguna a tall d'exemple; o en escoles i iniciatives docents com l'Escola Bloom de literatura... Hi ha radicalitat encara en la simple i obstinada persistència d'escriure, actuar, pensar, publicar o filmar en català, al marge de les expectatives del mercat, de la projecció i de la indústria cultural. En totes aquestes iniciatives i tantes altres hi ha un enfocament, un programa latent, una aportació al procés cultural, una voluntat d'incidència, de modificació, de creació d'espais alternatius amb transmissió, reflexió o difusió de continguts que s'escapen de la malla grossera de la Institució, de la gran indústria i dels interessos comercials dominants. Alhora són plataformes que busquen la rendibilitat, l'ofici, poder-ne viure... Radical és també mantenir una certa dosi de coherència, de continuïtat, entre les esferes públiques i privades de la vida, al marge de les *gauches divines* i els sibirismes de comitè central i criada filipina, i lluny de la universitat amb ajudants i becaris per a rascar la crosta de la feina bruta...

Finalment, convé recordar (perquè sempre hi ha qui ho oblida) que l'humor és també radical: la sàtira, la paròdia, el sarcasme; l'humor crític i el poca-solta, el corrosiu, el que sempre allibera, i es posa bé i trenca barreres, i és també una forma de radicalitat bàsica i efecacíssima, a la qual mai hem de renunciar...

Acabo tot just albirant l'últim horitzó que esmento i prou, perquè ja n'ha parlat amb tot detall i màxima competència Marina Garcés en un seu llibre, i és:

L'INACABAMENT...

Deia Maurice Blanchot que «la literatura s'adreça cap a si mateixa, cap a la seva essència, que és la desaparició». És en aquesta desaparició constant, sempre en moviment, sempre a punt de no ser-hi i sempre emergent alhora, on hi ha la base de la creació, d'un inacabament fundacional, germinal, productiu. ◀

Col·lecció

BREVIARIS

L'origen de la vida

Aleksandr I. Oparin / John B. S. Haldane

Traducció Natàlia Inness i Juli Peretó

Introducció de Juli Peretó

L'Estat dels jueus

Theodor Herzl

Traducció i introducció de Gustau Muñoz

Sobre la traducció

Paul Ricoeur

Traducció i introducció de Guillem Calaforra

L'assassinat entès com una de les belles arts

Thomas De Quincey

Traducció i introducció d'Albert Mestres

Micromégas. Una història filosòfica

Voltaire

Traducció i introducció de Martí Domínguez

Brevíssima relació de la destrucció de les Índies

Bartolomé de Las Casas

Traducció de Pau Viciano

Estudi preliminar de Meritxell Bru

Pròleg de Miquel Barceló

Contra els galileus

Julia Emperador, dit l'Apòstata

Traducció i introducció de Joan F. Mira

Assaigs

Victor Klemperer

Traducció de Marc Jiménez

Introducció d'Antoni Martí Monterde

Lisboa. Llibre de navegació

José Cardoso Pires

Traducció i introducció de Vicent Berenguer

La lluita per la vida

Charles R. Darwin / Alfred R. Wallace

Traducció de Juli Peretó

Introducció de Manuel Costa i Juli Peretó

En una cambra i mitja

Joseph Brodsky

Traducció d'Anna Torcal i Salvador Company

Introducció d'Antoni Munné

Juli despatxat de les portes del cel

Erasmus de Rotterdam

Traducció i introducció d'Antoni Seva

L'esperit alemany en perill

Ernst Robert Curtius

Traducció de Marc Jiménez

Introducció d'Antoni Martí Monterde

Assaigs d'ètica i estètica

David Hume

Traducció i introducció de Sergi Rosell

PUV

PUBLICACIONS

UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA